

La promoziun dil lungatg en general

Discuorer baul ha ina bun'influenza sin la veta d'in affon

14 tips per promover il lungatg:

Fagei diever da quels tips, cura che Vus discurreis, legis ni canteis cun Vies affon.

1. **Discurri sur da quei** che Vus fageis ni patertgeis.
2. **Commentei quei** che Vies affon fa ni contempla.
3. **Dei in num allas caussas** ch'interesseschan Vies affon.
4. **Discurri cun Vies affon sin la medema altezia**, da fatscha a fatscha («face to face»)
5. **Tuchei en, embratschei e teni** Vies affon.
6. **Reagi sin quei che Vies** affon vesa, fa e di e dei in resun ad el.
7. **Prendei peda e spitgei sias rispostas.**
8. **Imitei Vies affon** e prolungi sia construcziun.
9. **Fagei diever dalla mimica e gestic.**
10. **Ina ga el, ina ga Vus** – discurri buca mo Vus!
11. **Repeti e completei quei** che Vies affon di e fa.
12. **Suandei Vies affon** e ses interess.
13. **Fagei curascha a Vies affon**, seigies positivs.
14. **Seigies leghers e fagei stuccas**, seigies lucs e da buna luna!

Savevas Vus ch'ils emprems onns dalla veta ein decisivs pil svilup da Vies affon?

- Presentar e duvrar baul il lungatg, surtut interagir, ei in dils predicturs ils pli impurtants per il svilup dil tschurvi.
- Tenor il «Center on the Developing Child» dall'Universitad da Harvard fuorma il tschurvi d'in affon mintga secunda in milliun novas colligaziuns neuronalas.
- Il diember da conversaziuns vividas ed experimentadas dad in affon ton a moda activa sco era passiva stat en stretg connex cun l'activitad e cun la structura da siu tschurvi. Novas retschercas han saviu cumprovar quella frequenza sco predictur per il quozient d'intelligenza e la cumpetenza linguistica d'in carschiu.

www.LENA.org

Pusseivladads da promover il lungatg el mintgadi

→ Igl essenzial ei da svegliar il plascher digl affon per il lungatg. Quella finamira ei contonschida, sch'igl affon scuviera ch'el sa muentar ed effectuar enzatgei cun il lungatg.

- Schei emprender d'enconuscher e sentir igl affon cun tut ses senns aschi bia sco pusseivel, cunzun era caussas novas.
- Schei experimentar Vies affon. *Exempels: prender dapart caussas, midar caussas, etc.*
- Deleghei sempels pensums dil mintgadi a Vies affon. Prendei peda e spitgei, forsa sa el sligiar persuls els. Fagei pér amogna agid, sch'el sa buca co sestellegiar. *Exempels: metter a meisa, gidar da far lavurs en iert, gidar da cuschinar, far uorden en combra.*
- Schei far sez Vies affon aschi bia sco pusseivel. Quei promova il medem mument sia stema da sesez. *Exempels: schar trer en e trer ora sez la vestgadira, turschar la pasta, far exerceris da tagliar, faldar, dessignar, malegiar, far cumissiuns.*
- Accumpignei il giugar ed igl agir da Vies affon aschi savens sco pusseivel cun lungatg. Fagei denton adatg da buca surcargar igl affon cun memia bia lungatg. El tenercasa dat ei avunda situaziuns e lavurs ch'ins sa colligiar bein cun il lungatg.
- Evitei da duvrar fuormas diminutivas affonilas.
- Mirei d'haver in bien contact cun ils eglis cun igl affon, discurrei plaun e fagei construcziuns semplas. Accentuei ils plaids impurtonts e spitgei la reacziun da Vies affon.
- Sche Vus haveis il sentiment che Vies affon hagi buca capiu Vus, repeti aunc ina ga quei che Vus haveis detg.
- Sfurzei buca Vies affon da repeter suns, plaids ni construcziuns ch'el ha detg falliu. Sche Vus corrigis adina el, sa quei prender il plascher da discuorer e svegliar opposiziun. Ei fa dapli senn da repeter immediat e senza commentari a moda correcta quei ch'igl affon ha detg falliu (mira «Il feedback correctiv»).
- Ludei Vies affon, sch'el s'exprima correctamein.
- Influenzei la habilitad auditiva da Vies affon ed intimei el da tedlar a moda differenziada. *Exempels: tedlar co in aviun tuna, tedlar co ils utschals schulan.*
- Duvrei versets adattai sco in ritual, per exempel «in bien appetit a tuts».
- Raquintei cuortas historias dad eveniments quotidianis a Vies affon.
- Schei malegiar Vies affon e dumandei silsunter tgei ch'el hagi malegiau.
- Prelegi e raquintei historias a Vies affon. Tschentei silsunter cuortas damondas davart quella historia. Constat il cuntegn? Sa el numnar quei ch'ei capitau ella dretga successiun?
- Emprender ordadora versets, poesias e canzuns promova il sentiment per il ritmus e la memoria.

→ Prendi peda per Vies affon, hages pazienza e stei lucs. Ei vala la peina!

La muntada dil giug per il lungatg

Sch'igl affon termaglia libramein, elegia el sez il tema e definescha las reglas. Ils geniturs duein dar ad el avunda spazi e temps per quei process. Il material da termagliar ei adattaus alla vegliadetgna ed al svilup digl affon (p.ex. buca dar ad el tocca memia pintga ch'el savess laguoter).

Per saver sviluppar las habilitads linguisticas eis ei elementar ch'igl affon capeschi siu contuorn, ch'el s'occupeschi da quel e ch'el emprendi co ir entuorn cun quel.

El giug funcziunal vegn igl affon p.ex. en contact l'emprema ga cun enzatgei cauld.

Il plaid «cauld» colligia el gest en quei mument cun la situaziun actuala ed il sentiment actual.

Talas experientschas possibiliteschan agl affon da crear noziuns ed aschia imprendar novs plaids.

Pli tard constatescha igl affon ch'il medem plaid «cauld» vegn era duvraus en autras situaziuns (p.ex. en connex cun in fiug). Igl affon scuviera e creescha aschia adina dapli scripts en connex cun la medema noziun. Aschia s'extendan e sedifferenzieschan las habilitads linguisticas el decuors dil svilup.

In affon ei habels da scuvierer la funcziun abstracta d'in lungatg, cura che l'imaginaziun crescha. El percorscha ch'ins sa era discuorer da caussas ch'ein buca gest avon maun. Era il discuorer davart sentiments fa part da quella scoperta.

El giug da rolla emprendan ils affons d'enconuscher tgei ch'ei munta da semetter ella situaziun dad in'autra persuna. Els sorprendan autras rollas ed auters puncts da vesta ed augmentan aschia lur habilitads socialas. Cun giugar autras rollas survegnan els in maletg adina pli clar da sesez. Els sedamondan: Tgi sun jeu? Tgi ein ils auters? Tgei ei caracteristic per mei?

Ultra da quei exerciteschan ils affons el giug da rolla reglas da discussiun e cumpurtaments socials sco era culturalas (salidar in l'auter, envidar enzatgi, telefonar in cun l'auter ...).

El giug simbolic ei quasi tut imaginabel e realisabel. Igl affon creescha in mund da fantasia. Siu mund, el qual el sa sesentir dil tuttaftg autonom. El sa direger sez il decuors dil giug. El sa era sorprendar lavurs da carschi sco p.ex. far sco sch'el cuschinass a moda autonoma. Cun «far sco sche ...» survegn igl affon la pusseivladad da s'occupar, d'emprender d'enconuscher e capir activitads, per las qualas el ei aunc «memia pigns».

En siu mund da fantasia sa igl affon ultra da quei era vegnir en contact e viver situaziuns prigusas, dallas qualas el ha il medem mument adina la controlla. Cun termagliar sa el experimentar, verbalisar ed elaborar ses sentiments.

Las habilitads da planisar e giugar las acziuns planisadas ein in exercezi impurtont per pli tard lu saver raquintar e scriver en successiun logica.

Cudischs d'affons

Duront contemplar communablamein in cudisch d'affons ein ins fetg datier in da l'auter. Igl affon senta l'intimitad ed ei en stretg contact cun il carschiu. En quella situaziun seconcentreschan omisdus sin il medem tema ed igl affon survegn l'entira atenziun dil carschiu.

Sco pop s'interessescha igl affon surtut per il cudisch sco object e per il material. El explorescha il cudisch cun tut ses senns e pren p.ex. en bucca quel.

Pli fetg ch'il svilup s'avonza e pli fetg ch'igl affon entscheiva a s'interessar per ils maletgs. En quella fasa eis ei impurtont da dar in num allas caussas. Ussa sa in discuors entscheiver e sesviluppar:

- Igl affon muossa cun il det sin ina caussa ed il carschiu di co quella ha num.

- Igl affon numna ina caussa ed il carschiu dat ad el in resun (p.ex. il carschiu fa in'ulteriura damonda, selegra da quei ch'igl affon ha detg, conferma quei ch'igl affon ha detg ni fa attents el ad in connex cun il mintgadi).

Durant il discuors s'adattescha il carschiu intuitivamein al nivel da svilup digl affon. Il tempo da discuorer ei plauns, la pronunzia ei precisa, la vusch vegn pli melodiusa e clara. Grazia a quella tecnica (numnada el lungatg professiunal «motherese») sa igl affon emprender e duvrar numerus novs plaids. Resultats da perscrutaziun han mussau che geniturs applicheschan automaticamein la tecnica ell'interacziun cun igl affon.

Durant contemplar in cudisch da maletgs sa igl affon emprender reglas da discussiun sco la midada denter tedlar e raquintar, «ina ga ti, ina ga jeu».

Grazia allas experientschas ch'igl affon fa cun cudischs da maletgs empren el da veser connexs e da capir process. Quei ei ina premissa impurtonta per pli tard saver leger e scriver. Era da capir ch'igl ei pusseivel da transmitter historias cun agid da maletgs e scartira ei da gronda muntada per il cumpurtament da leger e scriver.

En bibliotecas anfleis Vus ina gronda schelta da cudischs d'affons d'empristar. Ina gliesta dad interessants cudischs da maletgs per tuttas vegliadetgnas anfleis Vus sin la pagina-web www.kindersprache.ch.

Versets e remas

Versets e remas secumponan da plaids e da ritmus. Exempels: versets da malegiar, versets dalla detta, versets da furmiclar e da giugar.

Affons pigns han grond plascher da versets da furmiclar e da versets dalla detta. Quels colligian il ritmus dil verset cun ils moviments. Cun agid dils moviments da si'atgna detta tegn igl affon endamen tgei che vegn sco proxim. El exercitescha aschia da risguardar ina successiun.

Per il svilup d'in lungatg eis ei impurtont ch'igl affon sappi tener endamen e repeter successiuns. In verset da furmiclar ni in verset dalla detta ha ina legra fin. Affons pigns selegran gia ordavon sin quella. Els sediverteschan en quella moda da giugar cun il lungatg.

Affons pli vegls san ch'ils plaids alla fin d'ina lingua fan per ordinari rema. Tgei che quellas remas muntan capeschon affons pli pigns aunc buca. Affons pli vegls (circa naven da tschun tochen sis onns) fan denton bugen remas. Cun rimar exerciteschan els bia aspects linguistics impurtonts. In affon che sa rimar ha capiu che plaids han in'entschatta ed ina fin.

Quei ei ina premissa per saver entscheiver a leger e scriver. Era per affons pli vegls vala: quel che sa sedivertir cun ina caussa ei motivaus ed empren cun success.

Ei dat era versets cun plaids che han negina muntada. En quei cass ein ils suns ed il ritmus pli impurtonts. Cun giugar cun plaids empren igl affon da sesentir segirs el lungatg. Ultra da quei san versets intermediar agl affon segirtad, sch'els vegnan integrai el mintgadi sco rituals.

Affons exerciteschan cun far remas la melodia d'in lungatg. Aschia sviluppeschan els il sentiment per in lungatg. Ultra da quei sveglian las remas l'interacziun denter omisduas parts dil tschurvi.

Canzuns

Cun cantar sa igl affon far experientschas cun il tun da sia atgna vusch. Tut tenor tgei ch'ins vul exprimer tuna ella ault ni bass, dad ault ni da bass. Cun la melodia ed il ritmus d'ina canzun san ins mussar tgei ch'ins senta e co ins sesenta.

L'interacziun da melodia e ritmus el lungatg numnan ins la prosodia. Affons acquistan buca plaid per plaid lur lungatg-mumma, mobein via la prosodia. L'enconuschientscha da singuls plaids e lur parts sesviluppescha pér cun il temps.

Duront cantar ein ins cun igl affon sin la medema altezia, «face to face». Cantar san ins metter a pér cun in'affecziun emoziunala.

Cura che affons pigns contan ei il text secundars. Ils singuls plaids s'uneschan. E tuttina exprima ina canzun enzatgei. Igl ei ina canzun da Nadal, ina canzun d'in bau ni ina canzun che tracta il dallas nov. La canzun vegn cantada en ina certa situaziun (p.ex. da Nadal) ni sedrezza ad enzatgei special (p.ex. ina canzun per in bau).

Grazia ad ina canzun empren igl affon d'enconuscher la relaziun denter plaids, caussas e situaziuns.

Cun emprendre la melodia ed il text d'ina canzun promova igl affon sia memoria.

Canzuns en differentas situaziuns ein rituals per igl affon. Tals rituals ein impurtonts, perquei ch'els san dar agl affon il sentiment da segirtad. Quei ei p.ex. il cass tier canzuns da sedurmentar ni canzuns da consolar.

Zambergiar

Cun zambergiar sa igl affon serealisar e schar reger sia fantasia. La finamira ei buc en emprema lingia ina lavur da zambergiar reussida, mobein da realisar atgnas ideas e luvrar cun different materials e differentas tecnicas.

Far experientschas cun different materials ei denter auter era impurtont per emprendre in lungatg. Igl affon senta ed experimentescha la muntada da neidi, bletsch, schetg ... El empren d'enconuscher la muntada da tagliar, taccar, scarpar, spattergnar, malegiar ...

Il medem mument vegn igl affon confruntaus cun situaziuns nunenconuschentas e lur consequenzas (tgei schabegia, sch'ins taglia dapart enzatgei, tacca si enzatgei ni mischeida las colurs).

Duront zambergiar accumpognan ils geniturs savens intuitivamein mintga pass cun lungatg. («Ussa tagliein nus permiez il fegl, arvein la cola ...»). Cun far e numnar il medem mument quei ch'ins fa, empren igl affon la muntada ed il plaid corrispudent.

Ton las habilitads linguisticas sco era las habilitads motoricas vegnan exercitadas (p.ex. con bia forza drovan ins per tagliar enzatgei?). Igl affon empren da luvrar a moda independenta, selegra da ses success ed ei motivaus. En quella moda crescha sia confidanza en sesez.

Ei dat bia ideas da zambergiar. Affons han grond plascher da zambergiar senza patertgar vid il resultat. Aschia san els schar reger lur fantasia. Gest materials da recicladi sco cartuns d'ovs, capslas da Nespresso, rollas da pupi da tualetta, cups da jogurt, butteglas da PET, etc. ein ideals per zambergiar. Ils affons duessen haver a disposiziun material da zambergiar sco ina forsch, cola e bindel da cola.

Cuschinar

Duront cuschinar lavuran igl affon ed il carschiu vid la medema finamira. Sco tier tut quei ch'igl affon fa ensemen cun ils geniturs dat quei segirtad ad el. Ei fa plascher da realisar communablamein enzatgei.

Cuschinar ensemen ei in act fetg communicativ e las marveglias digl affon ein grondas. El damonda, rispunda, raquenta, declara ed empren aschia plaids e reglas da comunicaziun.

Igl affon empren da planisar, da s'imaginar e da realisar in process. El capescha adina dapli connexs (p.ex. co ins fa cun differentas victualias ina pizza ni tgei ch'ins sto far per haver alla fin groma tratga).

Duront cuschinar accumpognan ils geniturs savens intuitivamein mintga pass cun lungatg. P.ex. «Ussa tagliein nus la pasta cun il cunti en tochets ...». Aschia s'avischina igl affon tec a tec alla muntada dil plaid «tagliar». Ultra da quei vegnan differentes senns plidentai: veser, sentir, ferdar e schigiar. Tut quei promova la percepziun (Co eis ei da tuccar en enzatgei? Co freda ni gusta enzatgei? Con bia forza drovan ins per tagliar enzatgei?).

Igl affon fa duront cuschinar experientschas multifaras cun differentes objects e differentas materialias ed empren adina novs plaids (cauld, liquid, la palutta, smaccar, ...).

Sper las habilitads linguisticas vegnan era las habilitads motoricas (moviments) exercitadas. Igl affon empren da luvrar a moda independenta e surpren responsabladad. El ha plascher ed ei motivaus, sch'ina tratga planisada gartegia. En quella moda crescha sia confidanza en sesez.

Cun preparar sez ina tratga sviluppescha in affon ina relaziun cun il nutriment. Igl interess per novas tratgas crescha.

Sin la pagina-web www.kindersprache.ch anfleis Vus tips per cuschinar cun affons.

Tips co promover pops ed affons pigns tenor www.okay-line.at

Hallo, vus vesis buca mei, mo jeu audel vus! Gia suenter il 4. meins dalla gravidanza entscheiva in affon a percepir vuschs. Surtut la vusch dalla mumma. Duront ils emprems onns dalla veta ein ils geniturs ils pli impurtonts exempels linguistics per lur affon. Per quei eis ei impurtont da ponderar gia duront la gravidanza tgei lungatg(s) ch'ils geniturs vulan discuorer cun lur affon. Raquintei a Vies affon gia duront ch'el ei el venter da Vies mund. Schei saver el tgei che muenta Vus.

Il lungatg dalla mumma ei okay! – Il lungatg dil bab ei okay! Per il svilup general e linguistic ei ina buna relaziun emoziunala impurtonta. In affon senta, sch'ils geniturs discuoran cun el in lungatg, el qual els sesentan bein e segirs. Discurri cun Vies affon il lungatg ni il dialect che Vus saveis il meglier. Discurri bia cun Vies affon e dei era bia temps ad el da discuorer sez.

Mei san ins haver bugen aschia sco quei che jeu sun! In affon drova per siu svilup ed aschia era per emprendre in lungatg fetg bia atenziun e carezia da ses geniturs. El sto sentir ch'el vegn carezaus ed acceptaus per ch'el sappi sviluppar ina cunschianza da sesez. Quella energia ei la clav per siu svilup. In affon drova era segirtad. El duei saver, sch'ils geniturs han per il mument negina peda, daco ch'els san ussa buca gest tedlar tier ad el e cura ch'els san puspei drizzar tut lur atenziun sin el. In affon vul saver daco ch'enzatgei sto esser ni daco ch'enzatgei ei buca pusseivel. Dei ad el informaziuns precisas, tut tschei fa vegnir malsegirs el. Teni Vossas empermischuns. Tedlei tgei che Vies affon raquenta, discurri cun el e ludei el. Schei raquintar Vies affon da sias experientschas. Schei discuorer el a fin ed interrompi buc el.

Discuora cun mei e teidla tier! Tedlar tier bein ei ina premissa per saver discuorer bein. Suentar sis meins duess in pop saun far adina dapli lalas, imitar suns e «discuorer» cun sesez. Sche quei ei buc il cass, ston ins aunc ina ga schar controllar sia udida. Era affons cun in'udida donnegiada fan ils emprems meins lalas, vegnan cun il temps denton adina pli ruasseivels. Cun plidentar il pop cun ina vusch empau pli aulta san ins augmentar sia atenziun. Aschia san ins far surrir gia baul in affonet. Discurri savens e bia cun Vies pop. Aschia sentis Vus era, sch'el auda bein ni buc. Imitei ils tuns e las lalas da Vies pop. Raquintei era gia al giuven pop tgei che Vus fageis gest cun el. Canzuns e remas han ils affons da tuttas vegliadetgnas fetg bugen.

Quei fetsch jeu mez! Prendi savens en bratsch Vies pop e schei sentir igl affon che quei contact ei enzatgei emperneivel. Schei tschappar, tener e schar dar Vies affon caussas. Dei ad el enzatgei ch'el sa morder lien e schei far el sez aschi bia experientschas sco pusseivel!

Scrifer in diari davart ils emprems plaids d'in affon ei buca mo fetg interessant quei che pertucca igl acquist dil lungatg, mobein ei era ina fetg biala regurdientscha per pli tard.

Datas da contact dil Survetsch logopedic Surselva

Menadra:

Nicole Cavegn
Survetsch logopedic Surselva
Paradiesgärtli 1
CH-7130 Glion
e-mail: nicole.cavegn@bzs-surselva.ch
tel.: 081 926 25 14

Logopeda responsabla:

Fontaunas, colligiaziuns, litteratura

Informaziuns davart igl acquist dil lungatg (Sabrina Disabato ed Ann-Sabine Künzler):

www.kindersprache.ch

Vogt, F., Itel, N. und Zumwald, B. (2015): Sprachförderung und Elternmitwirkung: Praxisbegleitung vor Ort in Kitas und Spielgruppen. leseforum.ch, nr. 3/2015.

Mehr Sprache. Okay. Zusammen leben: Sprich mit mir und hör mir zu! 12 Anregungen, wie wir unsere Kinder beim Sprechenlernen unterstützen können. Ina brochura per geniturs. Vorarlberg: www.okay-line.at.